

IN MEMORIAM

ЈАГОШ ЈОВАНОВИЋ* (1912 - 1999)

Уважени поштоваоци личности и дјела Јагоша Јовановића

Затворен је животни круг Јагоша Јовановића, ствараоца који је све своје биће, све своје натпросјечно богате умне, интелектуалне, етичке, научне, радне и друштвене способности и вриједности дубоко утиснуо у темеље савремене црногорске науке, просвјете и културе. Његов огромни допринос на овом пољу немогуће је овако намах, при његовом испраћају на вјечни починак, ни изблиза адекватно исказати. Остаје да се то, као дуг садашњих и будућих генерација према њему, тек учини, савјесно и стручно, јер он то и те како заслужује.

Јагош Јовановић је проживио један релативно дуг, осамдесет-осмогодишњи живот, испуњен бурним збивањима која је носило то тешко и сложено вријеме, тако да по неумитности људске пролазности његова смрт не би требало да представља изненађење. Ипак, његови пријатељи, познаваоци и поштоваоци његова дјела - чак и ако су знали да му се здравље све више погоршава - примили су вијест о његовој смрти са дозом изненађења које је наметнула запитаност: нијесу ли новије генерације, у хитњи турбулентних збивања, различитих збрка и смутњи, дочекале овај чин опроштаја у сјенци неоправданог заборавља и, у извјесном смислу, нехајног односа према укупном учинку Јагоша Јовановића на пољу савремене црногорске науке, просвјете и културе уопште. Његова смрт их на то опомиње и обавезује.

Животни пут Јагоша Јовановића може се на први поглед учинити сличним путу многих црногорских лијево оријентисаних интелектуалаца из времена његове младости и његовог зрелог доба. Потекло из одраније истакнутог и доказаног пиперског братства Јовановића, које је изњедрило плејаду изузетних личности које су удариле снажан печат организовању и вођењу НОП-а и револуције у Црној Гори и Југославији, па као да је већ својим поријеклом, породичним одгојем и свестраним личним способностима био усмјерен на пут народног трибуна и стварао-

* Ријеч на сахрани др Јагоша Јовановића на гробљу Чепурци у Подгорици 14. III 1999

ца у оквирима његове друштвене, научне и културне преокупације.

Рођен 1911. године у Вељем Брду крај Подгорице, Јагош је завршио основну школу у Спужу, гимназију у Котору и Подгорици, гдје је матурирао 1931. године, а филозофски факултет у Београду 1935. године. Радну каријеру је започео на свом матичном факултету, а наставио као средњошколски професор историје на Трговачкој академији у Подгорици (1937) и Трговачкој академији у Дубровнику (1938-1940). Још као студент укључио се у напредни студентски покрет на Београдском универзитету, због чега је више пута хапшен, а 1935. године је интерниран у озлоглашени логор у Вишеграду. Као млади средњошколски професор и угледан интелектуалац широких друштвених видика, неоптерећен догматизмом, који му је био стран, поборник социјалне правде и демократа по природи, предано се ангажовао у пропагирању љевичарских идеја у ванпартијском подгоричком листу "Зета". Члан КПЈ постао је 1940. године.

Капитулација Краљевине Југославије затекла га је у Црној Гори, а у устаничким данима 1941. године нашао се, логично, у редовима ужег круга организатора устанка у свом крају. Устанак је доживио као природан чин народног отпора који је захтијевао храброст, мудрост и јединство, па није чудо што је децембра 1941. године добио задатак да преговара са четничким вођама, у намјери да их одврати са пута опструкције и колаборације. А кад су црногорске партизанске јединице 1942. године кренуле у Босну, устанички подгорички срез тешко да је могао делегирати бољег и погоднијег представника на Конференцији родољуба Црне Горе, Боке и Санџака одржану на Тјентишту 16. јуна 1942. године, на којој су учествовали демократски настројени људи различитих друштвених, социјалних и политичких структура - бораца, предатних политичара, бивших официра југословенске војске, независних интелектуалаца, свештеника итд., на којој су анализирани стање, искуства и перспективе ослободилачког покрета. У Резолуцији која је том приликом усвојена, а која представља један од најважнијих политичких докумената из те фазе покрета, дата је свестрана оцјена стања и убједљиво је разјашњено ко се стварно бори против окупатора а ко је против те борбе. Ова Резолуција објављена је у земљама Антихитлеровске коалиције као права сензација. Савезницима је могло бити постати јасно ко у Југославији води народноослободилачку борбу а ко је против ње. Био је то почетак потпуног политичког фијаска четничког покрета на међународној сцени.

Током НОБ-а и револуције Јагош Јовановић је био на различитим политичким дужностима: илегалац у Пиперима од друге половине 1942. године који ради на пропагирању НОП-а и одржавању борбеног морала становништва, секретар Среског народноослободилачког одбора за Подгорицу од јесени 1943. Одмах по завршетку рата био је двије године наставник војне Пјешадијске школе у Београду.

А онда, у новој федералној држави, у којој је Црна Гора добила статус равноправне чланице, започињу и све више долазе до изражаја вишеструке моралне, интелектуалне, радне и организаторске способно-

сти Јагоша Јовановића. Кад је требало, почињући готово од нуле, стварати ону неопходну инфраструктуру за изградњу црногорске самосталности - нарочито на пољу науке, просвјете и културе - Јагош је у многим областима и на многим пословима био први или међу првима: био је први директор прве високошколске установе у Црној Гори - Више педагошке школе, као зачетка каснијег динамичног развоја високог школства; први предсједник Научног друштва Црне Горе, као претече Црногорске академије наука и умјетности; један од оснивача и првих директора Историјског института Црне Горе и први предсједник Друштва историчара Црне Горе; први и до сада једини писац комплетне Историје Црне Горе од почетка VIII вијека до 1918. године - "Стварање црногорске државе и развој црногорске националности" (Цетиње 1947, прво издање, и Подгорица 1995. друго издање); један од оних научних и културних посленика који су обновили познати часопис Записи, ту научно-стручну публикацију са најдужом традицијом у Црној Гори - садашњи Историјски записи - чији је он био први главни уредник. Може се слободно рећи да је био и утемељивач црногорске енциклопедистике: више од једне деценије, од септембра 1950. па до 1962. године, био је главни и одговорни уредник Енциклопедије Југославије за Црну Гору, за коју је лично обрадио више одредница, а дао је и запажене прилоге у Општој, Војној и Поморској енциклопедији.

Упоредо са овим пословима, он до краја живота није запостављао историографско-литерарну и публицистичку дјелатност, која му је високо вреднована. Из његове обимне историографско-литерарне библиографије посебан помен заслужују његова обимнија дјела: "Марко Миљанов - Књижевна и историјска студија", "Двјестапедесет-годишњица веза Боке и Русије", романсирана биографија револуционара др Вукашина Марковића "Орао на Јанику" и историографско-литерарна студија "Никац од Ровина".

У својим дјелима Јагош Јовановић није претендовао на коначне оцјене и закључке. Критика, научна и стручна, хвалила га је, а понекад му упућивала и замјерке, са мање или више утемељења. То се, дакако, односи и на његову "Историју Црне Горе". Али кад се све сабере и кад се о свему трезвено размисли у часу кад већ Јагоша нема међу живима, кад се са њим опраштамо, остаје чврсто засновано увјерење да је он свеукупним својим дјелом поставио чврсте темеље за каснију све разуђењу, сложенију и научно заснованију просвјетну и културну дјелатност у Црној Гори.

Јагош Јовановић је на овим пословима у Црној Гори радио релативно кратко вријеме - једва нешто више од једне деценије, да би потом прешао у Београд на, у суштини, важне али ипак чиновничке послове који нијесу одговарали ни његовом менталном склопу ни његовим стручно-професионалним преокупацијама, па је, још у напону интелектуалне снаге, као педесетогодишњак, пошао у пензију и предао се, у миру, историографско-литерарном стваралаштву.

Дужан сам да посебно нагласим да је за све то вријеме био особито духовно везан за Историјски институт Црне Горе, као један од њего-

вих утемељивача и првих директора. Остаје нам у свјежем сјећању његов телеграм подршке који нам је прошле године, поводом 50-годишњице ове установе, упутио, жалећи што због болести не може и том приликом да буде са нама.

Опраштамо се од Јагоша Јовановића са дубоким пијететом, увјерени да садашње генерације црногорских научних, просвјетних и културних радника остају дужници овом изузетно заслужном посленику, и да имају обавезу да свестраније проуче и валоризују његово дјело. Он то истински заслужује.

Нека му је слава!

Др Бранислав Ковачевић